

Híd vagy sziget?

Beszélgetés Lupescu Makó Mária kolozsvári történésszel

Lupescu Makó Mária 1970-ben született Aranyosgyéresen. A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1997-ban szerzett mesterdiplomát középkori történelemből, majd az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárában töltött időszak és a CEU középkori tanulmányok mesterképzésének elvégzése után, 1999-ben lett a kolozsvári egyetem oktatója. A középkori erdélyi nemesi végrendeletekről szóló doktori értekezését 2008-ban védte meg. Kutatási területe Erdély középkori és kora újkori vallás- és művelődéstörténete, különös tekintettel a végrendeletek anyagi kultúrájára és a koldulórendek történetére, továbbá a közép- és kora újkori magyar történetírás története, mely témákból számos folyóiratban (Colloquia – Journal of Central European History; Erdélyi Múzeum, Philobiblon) és kötetben jelentetett meg tanulmányokat.

Egy erdélyi magyar lányt az 1980-as évek vége felé mi visz a történelem szak felé? Mikor döntötted el, hogy történész leszel? És miért éppen a középkor?

Nem tudnám felidézni pontosan, hogy mi vitt a történész mesterség felé. Nem egy „megtérés volt”, inkább több mozaikkocka szerencsés csillagzat alatt történő „pászításának” tulajdonítom. Mint sokunk esetében, a család és néhány tanár volt meghatározó, talán az utóbbiak hangsúlyosabban. A történelem iránti érdeklődésemet általános iskolás magyar szakos tanárnóm keltette fel, aki a Bolyai Egyetemen magyar–történelem szakosként végzett, és mindig megragadta az alkalmat, hogy az „igazi”, a tankönyvekből hiányzó hiteles történelmi kontextust vázolja fel. Lassanként sokunk számára már zsenge korban nyilvánvalóvá vált, hogy valami nem egyezik a hivatalos, enyhén szólva is nacionalista történelem könyvek által közvetített kép és a Ranke-i „úgy, ahogy volt” történelmi valóság-kép között. A történelemhez tehát az irodalmon keresztül jutottam el. Jó történelemkönyvekhez nehéz volt hozzájutni, minőségi irodalomhoz valamivel könnyebb. A történelmi regények vezettek el a történelmi jellegű kérdésekhez: valójában hogyan is történtek az események, mi a valóság és mi a fikció? Akkor még főleg az igazság meg a valóság érdekelt. Verne, Dumas és Hugo jelentette a kezdetet, amire feltette később a koronát Tolsztoj, Dosztojevszkij és Jókai. Mellettük, emlékszem, mekkora reveláció volt a Cimbora gyermeklapban Benedek Eleknek a hunokról és magyarokról szóló történeteit olvasni. Persze, ehhez nem a könyvtárban lehetett hozzájutni. Akkor – a '70-es évek végén, '80-as évek elején – már elég sok könyv, folyóirat került tiltott listára. Az említett magyartanárnómnek, sok más mellett, féltve őrzött kincse volt a Cimbora, évfolyamonként egybekötve, benne Elek apó magyarságtörténeti mesélgetéseivel. Nekem kölcsönadta, de senkinek nem volt szabad szólnom róla. Jóval később, már fiatal egyetemi oktatóként a diákok félévi dolgozatait javítva eszméltem rá, hogy sokakra még mindig mekkora hatással volt Benedek Eleknek a rendszerváltás után immár könyvecske formájában is kiadott magyarságtörténete, hiszen első- vagy másodéves egyetemi hallgatók is előszeretettel idézték és használták fel – szakirodalomként.

Az akaratlanul is a történelmi pálya felé terelők között említeném az általános iskolai könyvtárosunkat is. Szülővárosomban, az aranyosgyéresi általános iskolában volt egy Kolozsvárról ingázó, fantasztikus könyvtárosnő, aki magyar–oroszlakot végzett az egyetemen, viszont tanítani nem volt lehetősége. Nála láttam azt is, hogy egy jó könyvtáros nem egyszerűen a katalógushoz irányítja a mit sem sejtő nebulót, hanem elbeszélget vele, s aszerint javasol neki olvasnivalót. Első osztályos koromban léptem be hozzá először a kis könyvtárterembe, s arra is emlékszem, hogy mi volt az első könyvecske, amelyet a kezembe adott: *A csúnya kislány*. Az utolsóra is emlékszem, melyet a nyolcadik osztály utáni nyári vakációban nyomott a kezembe: Tolsztojl *Háború és békéje* volt. Azzal kaptam kézbe: nem biztos, hogy élvezni fogom, de próbáljam meg. Hát, akkor nem lett befutó. Pár év múlva, immár egyetemi hallgatóként Kolozsváron, idegen nyelvként az orosz nyelvet felvéve, elérkezettnek láttam az időt, hogy újra elolvassam. Amit tizenhárom-tizennégy évesen nem láttam, éreztem, az húszévesen mind szembejött velem: az óriási távlatok, Kelet és Nyugat örök harca mellett az emberléptékűség ragadott meg igazán, az, hogy a három főszereplő magántörténete tulajdonképpen a mindenkori történelem része, és az, hogy a hősök nem történelemformáló, hétköznapi tettei sokkal izgalmasabbak lehetnek akár egy birodalom harcánál is az idegen betolakodók ellen. Azt hiszem, ekkor fedeztem fel, hogy a magánélet, a mindennapi élet története is a nagybetűs történelem része.

De visszakanyarodva a történet félbeszakadt fonalához: szerencsére a tordai középiskola is életben tudta tartani ébredező érdeklődésemet a történelem iránt. Nagy rácsodálkozás volt az is, amikor Jakó Klára, szintén Kolozsvárról ingázó tanárunk kilencedik osztályban a nevünk elemzésével próbálta felkelteni érdeklődésünket a történelem iránt: ilyesmivel is foglalkozhat egy történész? Mellette a filozófiatanárom, Bein István volt, akinek köszönhetően véglegesen a történelem mellett tettem le a voksom. Neki köszönhetően egy ideig ókortörténész szerettem volna lenni, ugyanis az athéni demokráciáról szóló órái még most is a fülemben csengenek. Szerencsére vagy sem, az egyetem hamar kiábrándított, ugyanis ott ókori történelemre nem lehetett szakosodni, csak ókori régészetre; ókortudásaink ma sem nagyon vannak. Azt hiszem, Bodor András volt az utolsó. Talán még elsőéves egyetemi hallgatóként az egyiptológia szele csapott meg, de Bodor tanár úr kerek pereg kijelentette, hogy azt mifelénk szakszerűen nem lehet művelni, Németországban vagy Angliában van annak komoly iskolája. Mivel Oxfordban végzett, tartotta a kapcsolatot komoly, nemzetközi hírű szerzett ókortudatókkal, s név szerint tudta, ki hol vezet vagy vezetett Egyiptomban ásátást. Őket lehetett volna valamilyen módon megkönykeezni, de egy kezdeti, pillanatnyi fellángolás leszámítva, a régészet nem vonzott. Életem első ásátása az egykori Apulum (ma Gyulaféhérvár) területén volt, és sejtésem mindjárt bizonyossá is vált: ez nem nekem való. Ennek ellenére javasolom az elsőéves történész hallgatóknak: tapasztalják meg a régészeti ásátást, a hangulatát, legfeljebb eldöntik, hogy kedvelik vagy sem, de egy történésznek fontos tudnia, mit is jelent a régészet. Még egy-két, immár középkori régészeti ásátáson a '90-es években egyetemi hallgatóként részt vettem, például a váradi várban a középkori püspöki palota feltárásán Adrian Andrei Rusu vezetésével, vagy a visegrádi ferences kolostor feltárásán. Ha emlékeim nem csalnak, ott találkoztunk mi is először, de ott ismertem meg a későbbiekben a CEU-n tanáromként tanító Laszlovszky Józsefet, valamint Buzás Gergelyt, akivel szoros, mondhatni baráti kapcsolatba kerültünk férjemnek, Radunak köszönhetően. Évekkel később, már egyetemi oktatóként és az Erasmus-kapcsolatok felelőseként sikerült együttműködési szerződést kötnünk a visegrádi Mátyás király Múzeummal, elsősorban a középkori régészetre szakosodó hallgatóink továbbképzése végett.

Általános és középiskolai tanárain hatása mellett a család felől is ért, közvetett módon, némi impulzus a múlt megismerése és kutatása iránt. Egyrészt, édesapám háromszéki lévén,

gyerekként minden nyaramat Ikafalván és Torján töltöttem. Hamar ráébredtem arra, hogy az egy másik világ: ott szabadon beszélhetek magyarul, nem bozgoroznak le (később tudtam meg az említett magyartanárnőmtől, hogy ez hazátlant jelent), nem csúfolnak ki a magyarságom miatt, ami Gyéresen gyermekkoromban mondhatni megszokott volt. A nagyszüleim, sőt még az édesanyám gyermekkorában is Gyéres még jobbára magyar településnek számított, az erőszakos iparosításnak köszönhetően azonban teljesen megváltozott a lakosság etnikai összetétele. Azzal, hogy felépítették a szocialista Románia második legnagyobb nehézipari kombinátját, megkezdődött egyrészt az Aranyos menti román falvak lakosságának, másrészt a Kárpátokon kívüli román lakosságnak a betelepítése. Nem kellett egy évszázad sem, hogy Aranyosgyéresen teljesen fordítottjára változzék a magyarság aránya. Ma már teljes mértékben szórványnak számít. Általános iskolás koromban a három évvel idősebb nővéremék évfolyamában még két párhuzamos magyar osztály volt 28–30 diákkal, mi is voltunk negyven valahányan, de akkorra már nem engedték meg két magyar osztály indítását. Most pedig az összevont I–IV. osztályban alig van 5-6 gyerek, V–VIII. osztály pedig már nem is létezik.

Visszakanyarodva a családhoz, első „történelmi” kérdéseimmel édesapámat nyaggattam: hogyan lehetséges, hogy Székelyföldön annyi magyar él, sőt, szinte csak magyarok élnek, Gyéresen meg nem? Miért beszélnek a székelyek másként, mint mi, magyarok? Ehhez még hozzáadódtak a székelyföldi kirándulásaink, barangolásaink Ika váránál, Bálványosvárnál, s a hozzá fűzött legendák nagyon beindították a fantáziámat. Egy másik meghatározó tényező szintén gyermekkoromhoz kötődik. Ha a nyarakat Ikafalva jelentette, a telekhez a kukoricahántás és a szövés kapcsolódik. Ahogy beköszöntött a késő ősztől, a gyéresi anyai nagymamám szomszédjának, Mámikának a nagy konyhájában felállították a szövőszéket. Azért szólítottuk Mámikának, mert sokat ügyelt ránk. Minden este a konyhában gyűlt össze az ő családja, meg az én nagymamám, szüleim és édesanyám családja. Az asszonyok szóttek, guzsalyon fontak, néha a férfiakkal közösen kukoricát hántottak, és mindnyájan rengeteget meséltek, gyakran énekeltek. Rengeteg háborús történetet hallottam a gyéresi emberekről, a mi családunk tagjai által megélt és átélt frontélményekről, orosz fogságról, az elhurcolt zsidókról, és nem utolsósorban a nagymamám által egyszerűen csak a réginek nevezett világról. Ezek mind leüledtek, és a múlt iránti érdeklődés magvát hintették el.

Kellett később egy inspiráló környezet és motiváló személyek, akik mindezeket a felszínre hozták. Ezt tették az említett tanáraink. Nem volt kétséges, hogy történelem szakra fogok felvételizni, ami kezdettől fogva sikertelenségre volt ítélve. A középiskolát 1989-ben végeztem Tordán az egykori magyar királyi fiúgimnáziumból időközben Mihály vajda (Mihai Vi-teazul) nevére átnevezett líceum fél magyar osztályában, akkorra ugyanis a Ceaușescu-féle elnyomó rendszer egy fél magyar tannyelvű osztályt engedélyezett az egész Aranyosszék magyarsága számára. Magyar származásúakat azonban már néhány éve nem vettek fel a BBTE történelem szakára, és figyelmeztettek is, hogy semmi esélyem sincs. Hivatalosan ugyan ilyesfajta megkülönböztetés nem létezett, még a „magyar nemzetiségű románok” irányában sem („români de naționalitate maghiară” – így nevezték ugyanis a magyarokat), de nem hivatalosan mindenki tudta, hogy a magyarok számára a történelemszakképzés útja el van zárva. 1989 nyarán felvételiztem először, nyilván sikertelenül. Mivel erre számítottam, nem ért csalódás. A meglepetést a barátaim okozták. Mint minden tisztességes végzős középiskolás, az egyetemi felvételi után, nem várva meg az eredményhirdetést, túrázni mentünk a Csalhóba. Egy heti útravalóval megtömve a hátizsákjainkat indultunk el. Az első alkalommal, amikor a hegyekben kinyitottam a hátizsákom, legfelül Ceaușescu XIII. pártkongresszusi tézisei virítottak. A barátaim megrézfáltak: az előző hónapokban annyit nyaggattam őket ezekkel a tézisekkel (szóról szóra be kellett őket magolni az egyetemi felvételire, akárcsak Románia

történelmét és az egyetemes történelmet, valamint a filozófiát), hogy most „visszaadták” nekem.

Másodszorra a rendszerváltás után, 1991-ben felvételiztem (körülbelül 12-13-szoros túljelentkezés volt, külön a magyar hallgatók számára elkülönített helyek még nem voltak), akkor már sikeresen, és nem volt kétséges, hogy jól választottam. A középkor iránti érdeklődést és elköteleződést ismételten tanáraimnak és személyes érdeklődésemnek tudhatom be.

Kik voltak a meghatározó tanáraid, kit tekintesz mesterednek? Mit jelentett számodra a CEU középkori tanszékén töltött idő?

Amikor 1991-ben elkezdtem Kolozsváron a BBTE-n a történelem szakot, a negyven fős évfolyamból hárman voltunk magyarok. Így aztán még csoportnak sem minősítettek minket: volt két román csoport és egy magyar alcsoport. Az elmúlt rendszer viszont nagyon is rányomta még a bélyegét a történelem oktatására és utánpótlására, és ez jól tükröződött a rendszerváltás után. Megengedték ugyan, hogy néhány tantárgyat (például egyetemes történelem, segéd tudományok, Bizánc története) magyarul tanuljunk, de oktatók nemigen voltak. Így, szerencsénkre, visszahívták oktatni a már nyugdíjazott Bodor Andrást, aki egyetemes ókort tanított nekünk, Bitay Ilonát, akivel a latin nyelvet sajátítottuk el, vagy Csetri Eleket, aki a történeti segéd tudományok rejtelseibe vezetett be. Mindent megtettek azért, hogy hármunkat a lehető legjobban felkészítsenek.

Meghatározó tanárain, mestere(i)m mégsem közülük kerültek ki, bár mindig nagy tisztelettel tekintettem rájuk. Másodévesként kezdtünk középkort tanulni, s attól kezdve mintha kitárult volna a világ: az egyetemes középkort, Bizánc történetét Tonk Sándor tanította, később pedig a kettőre zsugorodott középkortörténeti magyar alcsoportnak (a harmadik évfolyamtársunk ókorra szakosodott) szaktantárgyakat tanított (magyar forrásnyelv és paleográfia, középkori művelődéstörténet és egyháztörténet). Tonk Sándorral az órák olyanok voltak, mintha magánfelkészítőn vettünk volna részt, hiszen ketten (a későbbi férjemmel) hallgattuk az óráit. Ittuk minden szavát, ő pedig oly nagy lelkesedéssel és tudással vetette bele magát az oktatásba, hogy lendülete, tudása, előadóstílus, habitusa egyszerűen magával ragadott. Mi voltunk az első évfolyam, akiket tanított, s bizony utólag mesélte, neki sem volt könnyű: egyrészt ingázott Marosvásárhelyről, másrészt óráról órára neki is készülnie kellett, hiszen őt a kutatói pályáról szólították át az egyetemi katedrára. Nagyon szerencsések voltunk amiatt is, hogy különösen odafigyelt ránk, merthogy mindketten középkorra szakosodtunk. A férjem eleve már úgy jött az egyetemre, hogy tudta, középkorász szeretne lenni, középkori régészettel és művészettörténettel szeretne behatóbban foglalkozni. Esetemben a kezdeti, már jelzett rövid hezitálás után (pláne az első félévben tanított őstörténeti kultúrák után), az első félév végén következett a döntés a középkorra való szakosodás irányába. Elkötelezettségünket e kor kutatása iránt egyikünk sem bánta meg, így a negyedéven tanító egyik tanárunk jóslata nem vált be: nem haltunk éhen középkorászként. A koldulórendek iránti érdeklődésem is Tonk Sándornak köszönhető: félévi dolgozatot íratott, s olyannyira megtetszett a téma, hogy utólag szakdolgozat, mesteri disszertáció is lett belőle, illetve megmaradt a mai napig kutatási témáim egyikének.

Tonk mellett nagyon meghatározók voltak számomra az akkor frissen az oktatásba került fiatalabb román tanársegédek és adjunktusok, akik szintén a középkor és kora újkor területén tevékenykedtek. Maria Crăciun és Ovidiu Ghitta nevét emelném ki elsősorban, meg az újkoros Sorin Mituét, illetve a már idősebb, történetírást tanító Pompiliu Teodort. Nagyon szerettük Crăciun és Ghitta óráit, teljesen új friss szemlélettel, könyvészzettel jöttek. Főleg a francia és angol történetírás eredményeivel ismertettek meg, és ez akkor még igen szembe-tűnő volt. Mindig kíváncsiak voltak a véleményünkre, olvasatunkra a feladott témával kap-

csolatban, és különösen értékelték, ha a magyar történetírás álláspontját is ismertettük román évfolyamtársainkkal. Sokszor igen parázs viták alakultak ki – például a szemináriumokon, ha Erdélyhez kapcsolódó téma volt terítéken, mert nekünk másak voltak a meglátásaink, mind a román kollégáknak –, de úgy gondolom, ezek építő jellegűek voltak, és tanáraink jó irányba és mederbe tudták terelni a beszélgetést. Pompiliu Teodort nagyon karizmatikus, hihetetlen nagy tudású elméleti történésznek mondanám, aki elsősorban a felvilágosodás korszakának történetírását kutatta, de emellett a rendszerváltásig tabu témának számító görögkatolikus egyház történetének is elkötelezett kutatója és ezen kutatásoknak a támogatója volt. Széles körű hazai és külföldi kapcsolatrendszerét felhasználta arra, hogy a '90-es években nagynevű külföldi történészek jöjjenek hozzánk oktatni – például Jacques Le Goff, akit aztán az egyetem díszdoktorává is avattak –, de arra is hangsúlyt fektetett, hogy a fiatal tanárkollégák menjenek külföldre kutatni, könyvtározni. Előadásait nem volt könnyű követni, megérteni – olyan szókincssel és ehhez társuló előadói stílussal rendelkezett, amihez bizony fel kellett nőni. Emlékszem az első órák utáni elkeseredésemmre, amikor kijöve a kétórás előadásról, rájöttem, hogy bár igyekeztem maximálisan odafigyelni és közben jegyzetelni is, szinte semmi érdemem nem tudtam leszűrni. Csak akkor nyugodtam meg kissé, amikor rájöttem, román évfolyamtársaim is hasonló cipőben jártak – nem a román nyelvtudással volt tehát a gond. Az öt év alatt az egyetemes történetírás szóbeli vizsga Teodor tanár úrnál volt messze a legnehezebb: gyakorlatilag Hérodotosztól Claude Lévi-Straussig minden történetírót, történészt, történetírói irányzatot és iskolát ismerni kellett. A vizsgán azonban nem csak abból a kihúzott három tételből feleltünk, mert észrevétlenül, de előtérbe kerültek az előzmények, következmények, hatások is, úgyhogy jól végigfuttatott az anyagon. Megkedveltette velem is ezt a tárgyat, így hát amikor meghívott gyakornoknak az egyetemre, s már magyarul lehetett tanítani a történetírást, rám hárult ez a feladat, s egyáltalán nem bántam meg. Ma is nagy kedvvel oktatom.

Az igazi nagy hatás azonban az egyetem falain kívülről érkezett, Jakó Zsigmond révén. A Professzor urat még elsőéves egyetemi hallgatóként ismertem meg. Úgy emlékszem, akkori évfolyamtársam, a későbbi férjem szolt és vitt fel az Erdélyi Múzeum-Egyesület akkor első, Unió utcai székhelyére, mondván, ott kialakulóban van egy könyvtár, és segítségre lenne szükség a könyvek hordásához (a harmadik emeleten volt az EME székháza). Akkoriban nagy mennyiségben érkeztek Magyarországról az újjáalakult EME számára a könyvadományok, s elkelt a segítség. Egy ilyen könyvhordás/rendezés során ismertem meg a Professzor urat. Hihetetlen tekintélye volt: mind Erdélyben, a magyar és a román értelmiség körében, mind Magyarországon. Azóta sem találkoztam hozzá hasonlóval. Kiváltságnak tartom, hogy megismertem, és vele/mellette dolgozhattam. A Professzor úr mellett eltöltött idő folyamatos tanulást jelentett a legszélesebb értelemben: könyv- és irattári rendezéstől kezdve a középkori és kora újkori erdélyi történelem legkevésbé ismert eseményének megismeréséig mindent. Leginkább a könyvrendezések közbeni és a szabályos időközönkénti otthoni „számonkéréseket” követő beszélgetések voltak meghatározóak. A Professzor úrnak ugyanis szokása volt, hogy rendszeresen magához hívta azokat az ifjakat (és kevésbé ifjakat), akiket elkötelezettnek látott Erdély történetének művelésében, és elbeszélgetett velük, kifaggatta őket, hogyan haladnak, tanácsot adott a további munkához, és közben észrevétlenül a jövő történész nemzedék feladataival is megismertette. Ő ugyanis átlátta, hol áll a magyar történetírás Erdély történetének művelésében, milyen hiányosságok vannak, és ezeket hogyan lehet és kell pótolni. Átlátta a rövid és hosszú távú feladatokat, és megpróbálta a megfelelő embereket meg is találni rájuk.

Bár Jakó a rendszerváltás után nem tért vissza az egyetemi katedrára, figyelő tekintetét nem kerülték el annak hiányosságai. Így, amikor szóvá tettük, hogy az egy évnyi latin

nyelvkurzust nem érezzük elegendőnek a latin nyelvű középkori és kora újkori oklevelek megértésében való jártassághoz, az EME keretében lehetővé tette, hogy a már említett Bodor András^{hoz} extra latin nyelvórákra járjunk. Heti rendszerességgel mélyültünk el egyre jobban a latin nyelvtanban, és a Bethlen Farkas Erdély történetének magyar fordításán éppen akkor dolgozó Bodor tanár úr velünk is gyakoroltatta a latin nyelvű elbeszélő források magyarra való átültetését. Még az utánunk jövő jó pár generáció (amíg Bodor András egészsége engedte) középkorra és kora újkorra szakosodó tagjai is részesültek ebben a díjmentes szolgáltatásban, amiért a mai napig hálás vagyok az EME-nek és Jakónak. Ott, a dolgozósobájában, Kelemen Lajos figyelő portréjával a háttérben, könyvektől és oklevélmásolatoktól körülvéve gyakran mesélt is: egy régi, letűnt kor világát idézte fel. Ő még ismerte mindazokat a „nagy történészeket” (Mályusz, Domanovszky, Szentpétery, Hajnal, Fügedi, Kelemen Lajos, Szabó T. Attila), akikről én akkor egyetemi hallgatóként hallottam. A Professor úr adta munkáikat a kezembe: „Mária, ezt ismernie kell”, „Mária, ezt olvasnia kell!” – még most is a fülemben csengenek utasításai. Az ELTE-re is úgy indított el tapasztalatcserére, hogy a Bölcsészkar első emeleti folyosóján kezdjem az ismerkedést a képgaléria nagyjaival. Szakmáiságához, magas felkészültségéhez nem fér kétség. Másfelől szuverén egyéniség volt, akit nem lehetett beskatulyázni. Engel Pál mondta egyik interjújában, hogy az igazán nagy történészek azok, akik észrevesznek egy problémát, és megpróbálják azt megoldani, illetve olyan kérdést tesznek fel, amely eddig nem vetődött fel, vagy felvetődött ugyan, de a megoldását nem találták kielégítőnek. Ilyen történészből kevés van, de Jakó Zsigmond mindenképpen közéjük sorolható. Másfelől a Professor úrtól úgy is lehetett tanulni, hogy csak egyszerűen a közelében volt az ember, figyelve, hallgatva őt. Egyenessége, tisztessége, helyállása és gerincesége „ragályos” és inspiráló volt. Ha jellemezni szeretném, talán még azt is mondanám, hogy optimista, bizakodó volt. Amikor történelmi távlatokban beszélt, annak az embernek és szakembernek a bölcsességével tette, aki nagy történelmi viharokat, kemény megpróbáltatásokat élt át, és akinek emiatt tényleg lett volna elegendő oka a hitetlenségre, mégsem vált azzá. A végsőig elkötelezett volt Erdély történetének szakszerű feltárása és kutatása, a magyar történettudomány és az Erdélyi Múzeum-Egyesület iránt. A rendszerváltás után újjáalakult EME első elnökeként a semmiből szervezte újjá, nyilván mások segítségével, Erdély legjelentősebb „akadémiai” intézményét. Az ő irányítása alatt kezdtem dolgozni az EME könyvtárában és kialakuló kéziratárában, kezdetben önkéntesként, utána alkalmazottként. Legszébb tanuló- és munkaéveim voltak az EME-nél eltöltött évek.

Utána következett a '90-es évek végén, a 2000-es évek elején a budapesti intermezzo, a CEU-s évek. Friss házassokként, nagyon nagy lendülettel kezdtük meg Raduval az ottani tovbábtanulást, de töredelmesen be kell vallanom, én két hónap után fel akartam adni. Túl nagy volt számomra Budapest, túl idegen, nem találtam a helyem, hiányzott a baráti társaság – szabályszerűen honvágyam volt. Szerencsére a kritikus ponton átlendülve, felfedezve a város rejtett szépségeit, színházait, filmszínházait, könyvtárait és nem utolsósorban a CEU-t, észrevétlenül megszerettem; olyannyira, hogy ma már nincs olyan év, hogy ne mennénk egyszer-kétszer Budapestre – pusztán azért, mert hiányzik. Ilyenkor aztán felülünk a vonatra, végigdöcögjük a szokásos 9 órát, s mindezt annak reményében, hogy utána már vár Budapest – a kinézett kiállításokkal, színházi előadásokkal, a szokásos antikváriumi körúttal az Astoria és a Kálvin tér között, baráti találkozásokkal, és utána feltöltődve érkezünk vissza Kolozsvárra.

Visszatérve a CEU-ra: az ottani Középkori Tanszék semmihez sem hasonlítható tapasztalatot jelentett. Tanrendjével, meghívott előadóival, konferenciáival, tanulmányi kirándulásával hihetetlen mértékben kiszélesítette a középkor világát számomra, a szentek kultúrájától a középkori zenéig egy másik világ tárult elém. Módszertan terén is nagyon sokat

tanultam, ma is hálásan gondolok vissza az *academic writing* órákra. Könyvtárai, főleg az ELTE-CEU Középkortudományi Könyvtára a maga otthonosságával teljesen lenyűgözött. Állandóan felfedeztem valamit. Annyit fénymásoltam, hogy utána még évekig „élni” tudtam az ott összegyűjtött szakirodalomból, sőt, vannak olyan tanulmányok, amelyeket a mai napig használok az oktatói munkámban. Másfelől, teljesen szokatlan volt számomra, ahogy az ott oktató tanárok szinte mindenkire egyénileg odafigyeltek, komoly érdeklődést és segítőkészséget mutatva kutatásaink iránt. Folyamatosan inspiráló környezetet teremtettek, és ez volt az, ami a legjobban hiányzott, miután hazatértem. A CEU-n mindig volt valaki, akinek ha elmondtam, mire gondolok, volt még egy ötlete, javasolt még valamit, amit meg lehetne nézni, utána lehetne olvasni. Építőek, konstruktívak voltak az MA és PhD szemináriumok is, amelyeken minden hallgatónak be kellett számolnia addigi munkájáról. Az is szokatlan volt számomra, hogy ezekre a szerda délutáni órákra minden hallgató és főleg tanár eljárt, ahol igen sokat lehetett tanulni az elhangzott javaslatokból. S mindez egy meghitt, szinte baráti-nak mondható légkörben történt. Ha korábban meghatározó tanáraimát említettem Kolozsvárról, hasonló szerepet töltött be a CEU-ról mindenekelőtt Szende Katalin, aki innovatív meg látásaival, tudásával, munkabíráásával, de nem utolsósorban szelíd emberiségével követendő példává vált számomra. De sokat jelentett az is, hogy Gerhard Jaritz, Klaniczay Gábor vagy Laszlovszky József több órájára is bejárhattam. Az interdiszciplinaritást, amiről már kezdtek eléggé sokat beszélni a felsőoktatásban, tulajdonképpen a CEU-n tapasztaltam először a gyakorlatban. S ha mindez nem lett volna elég: igyekeztek közösséggé formálni a tanszéket, melyhez, a középkori egyetemekhez hasonlóan, nemcsak a tanárokat, hanem a diákok *communitas*-át is odaértették. Ennek igen szép lecsapódását látom a MECERN létrejöttében, mely a közép-európai középkorászokat fogja össze, köztük sok egykori Medieval Studies-os alumnussal a soraiban. A CEU-n eltöltött mesteri és doktori képzés évei tehát számomra ténylegesen a mindenféle téren történő továbbtanulást, kitárulkozást jelentették. Ezen kapcsolatok egy része a mai napig fennmaradt.

Az úgynevezett béketáborban 1990-ig a történészek számára nem volt könnyű a szakmai együttműködés, a politika mind a kutatásra, mind az oktatásra rátelepedett. Az elmúlt évtizedekben azonban felnőtt az a történészgeneráció, amelyik éppen a rendszerváltozások idején vagy röviddel utána indult el a pályán – Te is ezek közé tartozol –, és mára már igen sokrétű kapcsolatrendszer alakult ki, különösen az erdélyi kollégákkal. A határ másik oldaláról, Erdélyből nézve, hogy látod ezeket a kapcsolatokat, az együttműködési lehetőségeket?

Igen, a rendszerváltás ilyen szempontból is nagy és pozitív változást hozott. Legelső szakmai találkozásaimat a magyarországi történészekkel, nem meglepő módon, Jakó Zsigmond és Tonk Sándor közvetítette. A Professor úrnak köszönhetően jártunk először (elnézést, hogy néha a többes számot használom, de sok esetben Raduval együtt éltük át mindezt) az Akadémia Történettudományi Intézetében és ismertük meg azokat a középkorászokat, akik egy része sajnos már nincs közöttünk (Györffy György, Engel Pál vagy Borsa Iván), másokkal pedig a mai napig tarjuk a szakmai (és baráti) kapcsolatot, gondolok itt Csukovits Enikőre, Tringli Istvánra vagy Zsoldos Attilára. És szintén a Professor úr hozott kapcsolatba a szegedi középkorászokkal, így jutottunk el Szegedre Kristó Gyula professzorhoz azzal a céllal, hogy betekintést nyerjünk az *Anjou-kori oklevéltár* közösségének munkájába. Itthon ugyanis a Professor úr már elkezdte az *Erdélyi okmánytár* kiadását, és keresni kezdte a jövődöbéli munkatársakat. Tonk Sándor is a személyes kapcsolatait használta fel arra, hogy a '90-es évek derekán néhányunkat elvigyen Szegedre a „Keserű-iskolát” megismerni. Ott ért talán egy újabb hidegzuhany: ilyen munka- és kutatócsoportok is vannak? Így is dolgoz-

hat együtt tanár és diák, ilyen eredményeket felmutatva? Bár a későbbiekben ezek a szegedi kapcsolatok kissé háttérbe szorultak, Balázs Mihállyal és Keserű Gizellával például az utóbbi időben különféle tanulmánykötetek kapcsán többször is volt alkalmam együttműködni. Az akkor megtapasztalt magas fokú szakmaiságuk, közvetlenségük és kedvességük semmit sem kopott az évek során.

Másfelől, úgy látom, folyamatosan nő azon lehetőségek száma, melyek révén a határon túli történészek is be tudnak kapcsolódni az anyaországi pályázati lehetőségekbe, kutatási csoportokba és projektekbe. Nem mondanám, hogy ezek maximálisan ki lennének használva, egyik fél részéről sem tapasztalom ezt, de apró lépéseknek folyamatosan tanúi lehetünk. Úgy látom, a személyes kapcsolatok továbbra is nagy szerepet játszanak a szakmai együttműködési lehetőségek kiaknázásában, de emellett az intézményes szinten megkötött egyezmények is kezdenek hozzájárulni a mérleg pozitív irányba történő billentéséhez. Néha azért tapasztalom, hogy a tudvalevően az adott témát kutató és hozzá igen jól értő határon túli kollégákat, szándékosan vagy sem, „kifelejtik” egy-egy konferenciáról, tanulmánykötetből vagy éppenséggel kutatócsoportból. Ha történetesen mi ezt, a határon túlról megtennénk, nagy megrovásban részesülnénk odaátrol, fordított helyzetben azonban, rosszabb esetben inkább természetesnek vagy kevésbé rossz esetben mulasztásnak tekintik. Kimondottan jónak ítélem meg viszont a felsőoktatásban létrejött kapcsolatokat, bár, mint minden téren, nyilván itt is van lehetőség a további fejlődésre. Több anyaországi intézménnyel kötöttünk *Erasmus placement* szerződést, melyek révén hallgatóinknak lehetőségük van két-hónapos szakmai gyakorlat elvégzésére az illető intézményekben. Emellett működik az Erasmus oktatói és hallgatói csereprogram is, illetve magyarországi társult oktatóink is vannak, akik évek óta rendszeresen visszajárnak hozzánk tanítani. Nemcsak budapesti, hanem fővároson kívüli felsőoktatási intézményekkel is jó kapcsolataink vannak, gondolok itt a debreceni, egri vagy szegedi kötelékekre – igaz, sok esetben ezek személyesek.

A magyar középkortörténeti kutatásokban evidenciának tekintjük, hogy az egész Kárpát-medence történetével foglalkozunk. A határon túli területeken ezt nem feltétlenül így látják. Erdélyi, kolozsvári történészként számodra mennyire meghatározó a régió, amely ráadásul valóban értelmezhető egységként a középkorban is?

Igen, ez valóban így van, én is többször elgondolkodtam azon, hogy az erdélyi magyar történészek Erdély történetével foglalkoznak. Ennek legfőbb okát középkorászként még a rendszerváltás előtti és utáni években kialakult helyzetben látom. Pontosabban egy nagyon gyakorlati körülményben: a hozzáférhető forrásanyagban. Ameddig nem került fel a világhálóra a Diplomatikai Levéltár és a Diplomatikai Fényképgyűjtemény anyaga, az erdélyi történészeknek nehezebb volt hozzájutni az egész középkori Magyarország történetéhez kapcsolódó forrásanyaghoz. Viszont könnyebben – ha nem is mindig nagyon könnyen – hozzá tudtak jutni az itteni levéltárakban levő erdélyi vonatkozású forrásokhoz. Ezért bizonyos mértékben a körülmények is „kényszerítették” őket, hogy erdélyi témával foglalkozzanak. Másfelől, úgy látom, nehezebb helyzetben vannak az erdélyi történészek az egész középkori Magyarország történetének kutatásában amiatt is, hogy más alaptudással vágnak bele a szakmába. Az én generációm még egyáltalán nem tanult magyar történelmet, a rendszerváltás után is jó sokat kellett rá várni, míg oktatni lehetett az egyetemen, tehát teljesen autodidakta módon sajátítottuk el ilyen jellegű ismereteinket. Most már a 6-7. osztályban tanulnak ugyan a gyerekek magyarságtörténetet, de középiskolában már nem – bár Románia története keretében tanulnak Erdélyről –, egyetemen pedig hosszú és kemény küzdelem után sikerült elérni és bevezetni, hogy a magyar történészhallgatók négy féléven keresztül magyarságtörténetet tanuljanak (ami nem feltétlenül szinonimája Magyarországi történetének), és ebből egy félév (négy

hónap) jut a középkorra, pontosabban a magyarság kialakulásától Mohácsig terjedő időszakra. Nagyon nehéz ilyen körülmények között mélyebben megismerni például az egész középkori Magyar Királyság történetét vagy netalán Szlavónia történetét. Azonban bármilyen témához is nyúl az erdélyi kutató, azt bele kell helyeznie a Magyar Királyság egészének vérkeringésébe, máskülönben torz képet fest a leírtakról. Erdély ugyanis, és ezzel nem mondom újat, ahogy említetted, bár egy meghatározó egységként jelenik meg a középkorban mint vajdaság, a Magyar Királyság szerves részét alkotta. Teljesen egyoldalú, sőt némileg hamis képet kapnánk, ha például Hunyadi János erdélyi hadjáratait nem helyeznénk el a magyarországi törökellenes hadjáratok kontextusában. Nyilván ehhez az is szükséges, hogy az erdélyi kutató jól ismerje a magyar történetírás és medievisztika eredményeit. Szerencsére az utóbbi években olyan jó, egészségesen működő (csere)kapcsolatok alakultak ki a magyarországi intézményekkel, hogy hozzá tudunk jutni a frissebb szakirodalomhoz is. Nem szabad elfelejtenünk arról sem, hogy Erdély történetét nemcsak a magyar történészek kutatják, hanem a szász és a román történetírásban is jelentős helyet foglal, foglalt el. Igaz, többnyire saját múltjuk kérdéseit helyezték kutatásuk homlokterébe, így az a kicsit paradox helyzet állt elő, hogy bár Erdély történetét három nép történetírása is a magáénak vallotta, ennek a tudományos megismerést illetően inkább hátrányai voltak, mintsem előnyei, mert a polémiák elsőbbséget élveztek a szakmai diskurzussal szemben. Talán az utóbbi időben tapasztalható némi pozitív változás e téren (is).

Személyes kutatási területed egyrészt az egyháztörténet, azon belül a középkori erdélyi koldulórendi kolostorok, elsősorban a domonkosok története, a másik fókusz a művelődéstörténet és az anyagi kultúra, a végrendeletek. A Te számodra ezek a területek hogyan kapcsolódnak össze?

E témák első látásra talán távolállónak látszanak, de valójában mégsem azok. A koldulórendek iránti érdeklődésem, ahogy korábban is említettem, egy félévi beadandó dolgozattal kezdődött, és nagyon magába szippantott. De az egyháztörténet, egyházi intézménytörténet általában is érdekelt mindig, főleg az egyes intézmények működési mechanizmusa, de a szerzetesség története is. A regula szellemiségét kisebb-nagyobb sikerrel megvalósítani kívánó szerzetesrendek a maguk egyetemes, ugyanakkor nagyon is lokális történetükkel sok szempontból kihívást jelentettek. A szerzetesség számára a középkori Erdély több nézőpontból különleges jelentőséggel bírt, hiszen végvidéknek számított, a nyugati kereszténység utolsó bástyái: egy Brassóban, netalán Kercen átutazó német vagy francia utazó számára még ismerős lehetett az eléje táruló városkép, a maga plébániatemplomával és koldulórendi kolostoraival, ispotályaival, városfalaival és bástyaival, vagy a Fogarasi havasok lábánál, a zord vidéken a román kor építészeti elemeit magán viselő kerci apátsággal, utána azonban a Kárpátok túloldalán az ortodoxia egészen más világa köszöntött rá.

A térítés számára éppen ezért Erdély mindig nagy csábító erővel rendelkezett, s ez több szerzetesrend esetében kimutatható, az általad is említett domonkosok körében mindenképpen. Nyilván ez nem egyforma intenzitással volt jelen a középkor folyamán, de a megtelepedésükben mindenképpen fontos szerepet játszott. Sajnos, és gondolom ezzel Te is szembesültél, hiszen vannak hasonló kutatási területeink, forrásaink a középkori szerzetesrendekre vonatkozóan Magyarországon s ezen belül is Erdélyben eléggé limitáltak számbelileg és típus tekintetében is. Alig vannak például alapítóleveleink vagy számadáskönyveink, inkább töredékekről beszélhetünk. Nagyobb számban maradtak fent viszont adománylevelek és végrendeletek, a kolostorok birtokában levő ingatlanok joghatóságát bizonyító oklevelek.

Az előbbieket tanulmányozása szinte magától adta a másik témát, az anyagi kultúra, a mindennapi élet kutatását. Bár ezen források feldolgozásának szakirodalma elég bőséges, és

főleg a végrendeletek esetében figyelmeztetnek e forrástípus jellegéből adódó csapdákra, ezeket szem előtt tartva továbbra is úgy gondolom, e kutatási téma igen értékes – ha nem a legértékesebb – írott forrásáról beszélünk. Elbeszélő források hiányában – a kora újkori emlékirat-irodalom megjelenéséig – a testamentumok pótolják némiképp az írott információkat a mindennapi élet különböző aspektusait illetően. A végakarokat, adományleveleket olvasva mindenképpen tudni szerettem volna nemcsak azt, hogy milyen is volt az a személy, aki például a mohácsi csata előestéjén, a máskülönbben számára is végzetesnek bizonyuló csata előtt pár nappal azért változtatta meg a korábbi végrendeletét, mert az üdvösség dolgában nem érezte elegendőnek addigi jócselekedeteit és adományait, hanem azt is, a végakaratot tevő hogyan, milyen körülmények között élt, milyen udvarházban vagy polgárházban lakott, mit evett, ivott, hogyan öltözködött, milyen ékszereket viselt, voltak-e könyvei, milyen szakmai és vallásos közösségeknek volt a tagja, egyszerűen valahogyan betekintést vagy talán inkább rálátást nyerni a mindennapi életére, az adott korszak és társadalmi réteg anyagi kultúrájára. Ez nagyon izgalmasnak tűnt számomra, hiszen a hagyományos – esemény- és politika- – történetírással szemben az első látásra banálisnak tűnő kérdések nagyon is alapvető gondolat köré látszódtak csoportosulni: hogyan is éltek a késő középkori vagy kora újkori Erdélyben?

A politika- vagy eseménytörténet sohasem vonzott, ilyen szempontból azt hiszem még egyetemi éveim alatt „megfertőzött” a francia Annales-iskola, s kicsit a magaménak is érzem Braudel gondolatát, amikor a hagyományos történetírást ironikusan jellemezve kiemeli, hogy „művelőinél az ember nem iszik és nem eszik”. Az életmódtörténet iránti kíváncsiság és e forrástípus nagyobb mértékű (számbeli és tartalmi) gazdagsága vezetett el ahhoz, hogy a középkor klasszikus határait átlépve a 16. század második felére és a 17. századra, tehát nagyjából a kora újkorra is kiterjesszem ilyen irányú érdeklődésem. Ez annál is inkább vonzó volt számomra, mivelhogy egy átmeneti periódusról beszélhetünk, még van valamennyi a régiből, de már megjelenik az új is. Viselet tekintetében például szerintem nagyon izgalmas nyomon követni, hogy a hagyományosan konzervatívnak tekintett férfi öltözet a fejedelemség kori Erdélyben hogyan változik meg a különböző politikai változások hatására. Természetesen egy ilyen kérdéskör megválaszolásához nem elegendő egy forrástípus, a végrendelet, még ha első látásra információban bővelkedőnek is tűnik, más – írott, tárgyi és képi – források bevonása is szükséges. Minden kétséget kizáróan az interdiszciplinaritás teszi egyfelől még izgalmasabbá a kutatást, másfelől még meggyőzőbbékké a nyomokban lecsapódó eredményt. A realitás talaján mozogva nagyon csekély a valószínűsége például annak, hogy előbukkanjon az a két kazula, melyeket Bethlen Miklós, a segesvári domonkos kolostor patrónusa hagyott az említett egyházi intézmény Szent Kereszt-oltárára, de kisebb „csodák” azért vannak. Például a Kőhalmi Máté lessesi plébános végrendeletében felsorolt könyvek közül, melyeket a szebeni domonkosoknak adományozott, több is fennmaradt a szebeni Brukenthal Múzeum gyűjteményében. Egy másik, hasonló kutatási élményem egy 17. század közepi női végakarat főszereplőjéhez, Haller István feleségéhez, Barkóczi Anna Máriához kötődik. Nemcsak testamentumának gazdagsága, bősége, hanem hangneme, mindenre és mindenre kiterjedő figyelme is azt sugallta, hogy nem mindennapi személy lehetett. Különösen ruhatára volt izgalmas, és bizonyára kedvelte is a ruhákat, magyarán szeretett öltözködni, azt is megkockáztatnám, hogy a divatot is követte, így igen fontossá vált, hogy esetleg valamilyen ábrázolást találjak róla. És láss csodát, a Nemzeti Portrétár digitális adatbázisában megtaláltam mind az ő, mind a férje portréját. Mondanom sem kell, egyáltalán nem csalódtam a látványban. A történet igazi csavarja viszont még csak ezután jött: a képhez csatolt információ szerint a portré a Haller család magángyűjteményében található, itt, Romániában. Már készültem ezen a nyomon tovább menni, amikor Marosvásárhelyre utazván meg-

álltunk egy kávéra a marosugrai felújított Haller Kastélyszállóban. Kíváncsi voltam a felújított épületre, s mivel lehetőség volt a megtekintésére, megnéztük belülről is. Az első emeleti folyosó központi helyén ott várt engem életnagyságban Barkóczy Anna Mária egész alakos portréja, mellette pedig a férjéé. Alig bírtam elhinni, hogy itt van előttem az „én” Barkóczy Anna Máriám. Kiderült, hogy a marosvásárhelyi Haller család adta át ideiglenesen a kastély minél korhűbb berendezése céljából. Szóval, az ilyen kis, akár véletlen felfedezések révén válik még izgalmasabbá a kutatás.

A kutatás mellett hosszú évek óta oktatsz a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Ez biztosan sok energiát igényel, de nyilván sok örömet is ad. Hogy látod a következő nemzedékeket? Látszik-e megfelelő utánpótlás? Van-e érdeklődés a középkor iránt?

Igen, több mint húsz éve oktatok ugyanabban az intézményben, melynek egykor magam is a diákja voltam. Az oktatás maga régen is és most is nagy örömet szerez, egyfajta kihívásként élem meg a mai napig. Jól tudod, sok időt és energiát igényel, de inkább a felkészülés a jó órára meg a kiértékelés, mintsem magának az órának a megtartása. Sajnos, egyáltalán nem könnyíti meg oktatói munkámat, illetve a kollégáimét sem, hogy tizennégyen viszünk a vállainkon hét szakot (történelem, levéltár- és könyvtár- és információtudomány, művészettörténet, régészet, kulturális turizmus, nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok) és három mesterképzőt (a kulturális örökség kutatása és hasznosítása, jelenkor története és nemzetközi kapcsolatok, didaktikai). Mindig akadnak és bízom benne, lesznek is jó és kiváló képességű hallgatók, akik kedvelni fogják a középkort, és vállalják a plusz feladatokat, ami a képzésükkel együtt jár. Gondolok itt elsősorban a latin nyelvre, illetve a paleográfiai képzettséget megalapozó szaktantárgyakra, amelyek egy része románul van. Egyelőre nálunk, mind a magyar, mind a román oktatási vonalon, ez az a korszak, amire a legkevesebben szakosodnak, de hozzáteszem, ez korábban is így volt. Nem könnyíti meg a helyzetet az sem, hogy magyar vonalon egyedül vagyok középkorász (összehasonlításképpen, a román vonalon kimondottan középkorászok ötven vannak, nem számítva a kora újkorosi kollégákat). Bízom benne tehát, hogy a középkor iránt bizonyos értelemben megcsappant érdeklődés csak átmeneti. Mindig jó érzéssel tölt el, ha egy-egy tehetséges volt hallgatónk írását olvasom, konferencián találkozunk, és látom, hogy sikerült megmaradnia a szakmában. Erre ugyanis keveseknek van lehetősége, és sokszor tölt el a keserűség érzése, hogy tehetséges, ügyes diákjaink próbálják folytatni az egyetemi éveik alatt elkezdett kutatásaikat, viszont a mindennapi megélhetési problémák miatt egy idő után kénytelenek lemondani a szakma műveléséről.

A férjed Radu Lupescu művészettörténész, régész, aki egyebek mellett Vajdahunyad várát és Kolozsvár több épületét, köztük az egykori domonkos kolostort és a Szent Mihály-tempломot is kutatta. A kutatási területek sok ponton érintkeznek. Mennyire engeditek be a szakmát a lakásba, az ebédlőasztalhoz?

Hívatlanul is ott van! Komolyabbra fordítva a szót, nem okozott soha gondot, hogy ugyanazzal a korszakkal foglalkozunk. Ahogy említetted, néha még a kutatási területeink is keresztezték egymást – épp a domonkos kutatásaink kapcsán, de ő nyilván a régészet, építészettörténet felől közelítette meg elsődlegesen a kérdéseket. Medievista vénája azért kiütközik, de ez csak erősíti a másik két szakterület felől jövő feltevéseit, meglátásait. Nekem óriási segítséget jelent a mai napig a vele való konzultáció egy-egy téma kapcsán – előtte, utána vagy akár közben. Mindig van hasznos ötlete, mit lehetne még megnézni vagy a már megnézett forrást hogyan lehetne még értelmezni. A feltevéseimet mindig vele osztom meg először, sokat számít a véleménye, mert tudom, ha ő jónak látja, akkor biztosan az is. Ha éppen van

némi szabadideje, akkor az írásaimat is elolvassa a leadás előtt. Amúgy ez fordítva is igaz: ő is el szokta olvasatni velem a munkáit. A művészettörténeti, régészeti szövegek tartalmához nyilván kevésbé tudok hozzászólni, de a logikus gondolatvezetés, érvelés, esetleg szövegszerkesztés kapcsán tett megjegyzéseimért hálás szokott lenni. Az meg különösen meghatott, hogy a kolozsvári Szent Mihály-templomnál, illetve a mostani ferences, egykori domonkos kolostornál végzett feltárási munkálatok során előkerült újdonságok kapcsán fontosnak tartotta mindig megmutatni nekem is azokat, elsőként megosztani velem felfedezéseit. Visszatérve a kérdésedhez, ténylegesen akarva-akaratlanul jelen van a szakma a mindennapjainkban, de nem mondanám, hogy megterhelő módon. Sokatmondók ilyen szempontból például a nyaralási szokásaink: mindkettőnket ki lehetne kergetni a világból azzal, ha tíz napig csak a tengerparton kéne sütkéreznünk. Ez pár napig megy, de utána muszáj mást is csinálnunk, tehát lennie kell a közelben valami történelmi látványosságnak is, történelmi városoknak, váraknak s minden, ami azzal jár: múzeumok, kiállítások stb. Egyszer a lányunk megjegyezte: túl sokat beszélünk történelmi témákról. Aztán egy idő elteltével hozzátette: rájött, miért van ez így, miért a sok történelmi téma: merthogy ez nekünk nemcsak a szakmánk, hanem a hobbink is. És ezzel bizony rátapintott a lényegre. Amúgy, akarva-akaratlanul, a lányunkra is „ráragadt” némi szakmai ártalom: középiskolásként, ha testvérosztályok jöttek például Magyarországról, és városnézésre kellett vinni a csapatot, rendszeresen rábízták ezt a feladatot. Nem lett történész, jelenleg jogászhallgató, félig vicces indoklása szerint: elég a családban három történész – ugyanis a keresztapja (Szócs Péter) is középkoros régész.

Némi predestinációt is látok abban, hogy Radu minden fajta szempontból a társam lett. Amikor annak idején egyetemi felvételi után kifüggesztették a név szerinti eredményeket (akkor még nem ütközött a személyi jogok megsértésébe a nevesített eredményhirdetés), és beszámoltam róluk Jakó Klárának, volt történelemtanáromnak, megkérdezte, hogy a nevek alapján hány magyar jutott be? Mondtam – körülbelül 7-8-ra tippelek, de ő hozzátette: egyvel többen leszünk, merthogy van egy teljesen román nevű fiú – ő volt Radu. Ha szóba jön, ma is megmosolyogjuk az évkezdési találkozót, amikor évfolyamvezető tanárunk elmondta, hogy az évfolyamot két csoportra osztják, és lehetőség van egy magyar alcsoportba jelentkezni. Hárman álltunk fel, meglepetésre Radu is. Nehezen hitte el ugyanis a tanárunk, hogy Lupescu Radu tényleg ezt szeretné: többször is nyomatékosan elmondta neki, hogy a magyar alcsoportban bizonyos tárgyakat csak magyarul fognak tanulni, felfogja, érti? Radu értette, a tanárunk nem igazán. Szóval, ő már akkor kilógott a sorból.

Nem akarlak bevinni az erdőbe, de tényleg érdekelne, hogy milyen a viszonyotok az erdélyi vagy tágabban a romániai román történészekkel. Békés egymás mellett élés a jellemző, vagy van valódi együttműködés, például közös kutatásban?

Ez fogas kérdés, többretegű. Úgy látom, az erdélyi magyar történészek elsődlegesen az erdélyi román történészekkel ápolnak különböző szintű kapcsolatokat. Ennek sokrétű okai vannak, de a saját esetemből kiindulva azt mondhatom, hogy az egyetemi közeg, a BBTE-n tanító egykori tanáraink, jelenlegi kollégáim révén kialakult személyes és szakmai kapcsolat, az adott esetben közös kutatási téma nagy előnyt jelentett a téren, hogy sokkal intenzívebbek legyenek velük a kapcsolatok, összehasonlítva a Kárpátokon túli kollégákkal. Voltak, vannak közös kutatási projektek, közös tudományos rendezvények az erdélyi román történészkollégákkal, de ezek, véleményem szerint, elenyészőek, lehetnének intenzívebbek is. A bucaresti vagy jászvásári kollégákkal minimálisak a szakmai kapcsolataink. Inkább a békés egymás mellett éléssel jelezném – a Te szavaiddal élve. Egy közös szakmai fórumot azért kiemelnék, amelynek révén az utóbbi időben lehetőség nyílt egymás tudományos eredményeinek és szakmai projektjeinek alaposabb megismerésére, ez pedig a Román Akadémia keretében

Szebenben működő Várostörténeti Bizottság. Rendszeres rendezvényeiken az ország egész területéről több felsőoktatási és kutatási intézményből jelen vannak kollégák, ott általában lehetőség adódik a tapasztalatcserére. A véletlenszerű találkozások is – leginkább egy-egy konferencián – hozhatnak hosszabb távú kapcsolattartást. Egy szebeni konferencián például találkoztam a bukaresti Iorga Intézet egyik munkatársával, aki szintén végrendeletekkel (igaz, 18–19. századiakkal) foglalkozik, és a hasonló téma mellett a kutatási módszereink, meglátásaink is találkoztak, így azóta is ápoljuk a szakmai kapcsolatot konferenciák, publikációk révén. Ugyanakkor még mindig azt látom, hogy a magyar kollégák részéről nagyobb a hajlandóság arra, hogy kapcsolatokat építsenek a román kollégákkal, mint fordítva. Csak egy példa: mi gyakran érezzük annak szükségességét, hogy ha olyan témáról írtunk, ami a román kollégák érdeklődésére tarthat számot, publikáljuk románul is azt a tanulmányt. Sajnos, sokszor tapasztaljuk, hogy ez teljesen hiábavaló, nem olvassák, vagy ha igen, figyelmen kívül hagyják az ott megfogalmazottakat. Hallottam, olvastam arról, hogy milyen szerepet is tölthetnének be az erdélyi magyar történészek a magyar és a román történésztársadalom közötti kapcsolatokban. A híd és a sziget hasonlatával éltek, én inkább, sajnos, az utóbbit látom. Hozzátennem, valahogy hasonló az erdélyi magyar történetírás helyzete a másik irányban is. Bár mi az eredményeinket a magyar történetírás eredményeinek tartjuk, azok viszonylag csekély mértékben épülnek bele az anyaországi történetkutatásba. Lebegünk tehát a kettő között.

Az interjút készítette: F. ROMHÁNYI BEATRIX